

Ο Θανάσης Διάκος, δικαίως κατετάγη από τους ιστορικούς της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, ως υπέρλαμπρον άστρο, στο στερέωμα των κορυφαίων Ελλήνων πολεμάρχων του αγώνα. Ήδη αυτό είχαν αποδέχθει οι Έλληνες, με τα δημοτικά τραγούδια, τις διηγήσεις, αλλά κυρίως τιμώντας, την συνέπεια και την απαρασάλευτη πίστη του, στην απελευθέρωση του γένους. Όλα όσα συνέβησαν τον Απρίλη του 1821, αλλά και η ηλικία, η φυσική παρουσία, η ρωμαλέα σωματοδομή, ο χώρος, η εποχή, η περήφανε στάση του, απέναντι στους δυνάστες, "ωραίος ως Έλληνα", ολοκλήρωσαν το αρχαιολογικό πρότυπο, ενός Ομηρικού Έλληνα, που ετάχθη να γίνει το σύμβολο της διπλής θυσίας, για την πίστη και για την πατρίδα. Ο Ελληνικός λαός συνεκινήθη, οι ποιητές, λογοτέχνες, ιστορικοί, ακόμη και απλοί ερευνητές, αλλά και οι προερχόμενοι και απευθυνόμενοι στα λαϊκά στρώματα, τεχνίτες, μεταλλουργοί, ασχμοιουργοί (φωτο 2), οι των θε-

Φωτό 2 Ασημένια επιχρυσωμένη παλάσκα (Συλλ. Ε.Ι.Μ. αριθμ. 6936) με σφυρηλάτη απεικόνιση της σύλληψης του Διάκου, δείγμα λαϊκής τέχνης της δημοφιλίας της κοινής αυτής ανάμεσα στους αγωνιστές της επανάστασης.

νάσας, αλλά η επιλογή του Γεωργίου Κρέμου, συμπατριώτη μας, ιστορικού, ευρισκόμενου χρονικά κοντά στα γεγονότα, αλλά και ως Γυμνασιάρχης στη Λαμία είχε την ευκαιρία να συλλέξει επί τόπου, πρωτογενείς πληροφορίες, από επιζώντες της μάχης αυτής, ως αναφέρει και ο ίδιος. Ως αφηγητής θα μας ιστορήσει, τα στερνά του Διάκου και θα αποκαθάρει, λαγαρίσει, το νέφος των πληροφοριών που σκεπάζουν τα δραματικά γεγονότα και τα θολώνουν, με αχρειαστές προσθαφαιρέσεις.

Απόσπασμα Γεωργίου Π. Κρέμου¹ «Νεωτάτη Γενική Ιστορία ως τέταρτος τόμος συμπληρωματικός της Γενικής Ιστορίας του Α. Πολυζωίδου, Εν Αθήναις 1890».

Άπασα λοιπόν η δύναμις των Τούρκων επήλθε κατά των περί τον Διάκον και Τράκαν² και ο μεν Χασάν Τομαρίτσης³ και Μεχμέτ Τσαπάρης επολιόρησαν τους περί τον Τράκαν εν Μουσταφάμπεη, ο δε Ομέρ Βρυώνης, άπαν το ιππικόν κατά το πεδίον, άπαντες οι Αλβανοί εκ των κλιτών Χαλκωμάτας και Δαμάστας και ο Μεχμέτ Κιοσσέ εξ Αλαμάνας περιεκύκλωσαν τους περί τον Διάκον, όστις κάπερ δυνάμενος να σωθή, κομισθείσης υπό του ιπποκόμου αυτού Ρωμάνη της φορβάδος Αστέρους, ου μόνον έμεινεν ακλόνητος ειπών το δη περιλάλητον «ο Διάκος δεν φεύγει», αλλά υποκαταβάς προς τον εγγύτατα της Αλαμάνας μέχρι του πεδίου καθήκοντα λόφον των Πουριών έστη μετά των ολίγων υπολειφθέντων αυτώ ανδρείων επί των λίθων των επί της κορυφής του λόφου, όστινες καλούνται τα νύν «του Διάκου τα λιθάρια», και μεθ' ηρωϊκών αγώνων αιμόφυρτος συνελήφθη δύο πληγάς λαβών. Αιχμαλωτισθέντος δε του Διάκου (φωτό 3), έλυσαν οι περί τον Τομαρίτση και Τσαπάρη την πολιορκίαν των εν τω Μουσταφάμπεη. Τα δε κατά τον Διάκον μετά την αιχμαλωσίαν ο μνημονεύεις Κουνούπης εξ αυτοπτών και αυτηκόνων μαθών διηγήσατό μοι ώδέ πως: «Αφού έσπασαν τα πιστόλια του και το ξίφος του συνελήφθη ο Διάκος επάνω εις τα Πουριά υπό των Αλβανών του Ομέρ Βρυώνη. Έπειτα τον έδεσαν και τον έβαλαν επάνω εις μούλαρι και έφεραν εις το σεράγι, (μέγαρον) του διοικητηρίου και επαρουσίασαν την επιούσαν μετά την αιχμαλωσίαν εις τον Χαλήμπενη³, όπου κατέλυσαν οι πασσάδες Κιοσσές και Ομέρ Βρυώνης². Εκ τούτων ο Ομέρ Βρυώνης και άλλοι πολλοί ανδρείοι Αλβανοί ελυπούντο τον Διάκον διά την ευμορφίαν του και διά την ανδρείαν και τον παρεκίνουν να γείνη Μωαμεθανός διά να σώση την ζωήν του και διορισθή πασσάς όλης της ανατολικής Ελλάδος. Αλλά' ο Διάκος μετά τον καφέ, τον οποίον τω είχαν προσφέρει, επιθέσας υπερηφάνως τον ένα πόδα επί του άλλου και στρήψας τον μύστακά του τοις απεκήριθη ούτε την θρησκείαν του αλλόδοξοι ούτε το γένος του προδίδει' προτιμά εκατόν φορές τον θάνατον' Διάκοι ως αυτός και πολλοί καλλίτεροι του είνε χιλιάδες πέραν της Αλαμάνας». Ακολούθως ιδόντες αυτόν ακατάπειστον διέταξαν να τον σουβλίωσαν και δώσαντες εις τον ίδιον την ζουλίνην σουβλάν, ήν εν οργή βαδίζων ο Διάκος έφεραν επί του ώμου του μέχρι του τότε κοπρώνος εις το

Φωτό 3. Η Σύλληψη του Διάκου Σκέψης Φ. Κόντογλου φιλοτεχνημένη το 1950 ως, ιδέα για το μνημείο στην Αλαμάνα που όμως δεν ευδοκίμησε. Η φωνή παρουσιάζει αναλογίες, με την σύλληψη του Χριστού, από την Ρωμαϊκή σπείρα, αλλά βεβαίως τηρουμένων των αναλογιών, που υπερβαίνει εδώ ο καλλιτέχνης, λόγο των πολλών ομοιοτήτων των δύο περιπτώσεων στην εξέλιξη τους, που συντάραξαν τους πιστούς χριστιανούς.

Καθαίναστος Δίακος:

Επανάσας Διάκος

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ ΣΤΟ ΖΗΤΟΥΝΙ*

Γράφει ο Παν. Γεωρ. Δημάκης, Υπεύθυνος Ιστορικού Αρχείου Δήμου Αμφικλείας Ελατείας • Email: pgdimakis@gmail.com

Φωτό 1 Στον πίνακα του Αλ. Φιλαδελφέα απεικονίζεται η δίκη και η καταδίκη του Αθανασίου Διάκου, στο Ζητούνι. Ο ζωγράφος προσπαθεί να συνομιλήσει και να μας μεταφέρει, την ατμόσφαιρα της δραματικής στιγμής, που το τουρκικό ιερατείο, ο Κιοσσέ Μεχμετ, ο Ομέρ Βρυώνης και ο αμειλικτος ορκισμένος εχθρός του Διάκου, Χαλήλ Μπέης, περιστοιχιζόμενοι από τις σκληρές μορφές των αρβανιτών αξιωματούχων απειλούν τον Διάκον τον ήρωα*. Τα πρόσωπα αυτά διαφοροποιούνται εκφραστικά, σύμφωνα και με τα ιστορικά στοιχεία, ενώ η παρουσία τους ανακαλεί τα φρικιαστικά οράματα του Ιερωνύμου Μπος. Ο Διάκος ευθυτηνής, λεπτοφυής, λευκοντυμένος, απορρίπτει, με περιφρονητική κίνηση, την πρόταση να αλλαξοπιστήσει. Στο δάπεδο, διακρίνονται ριγμένα όπλα, στην είσοδο απειλητικό αγριόσκυλο με ανοικτό στόμα. Λαμπρό φως που εισέρχεται από το αμφιδωτό διάδρομο, καταυγάζει την ημιφωτισμένο χώρο, φως άνοιξης, φως λευτεριάς που έρχεται. Ο πίνακας είναι σχετικά άγνωστος και με μεγάλη χαρά τον παρουσιάζουμε στους φίλους που οι συγκυρίες δεν τους επιτρέπουν να τον θαυμάσουν.

*Αριστερά-Δεξιά τον κρατούν σφικτά δύο τούρκοι Τσάμηδες, μάλιστα τον ένα πριν τον είχε τραυματίσει ο ίδιος ο Διάκος στην μάχη. (Γ. Γαζή Λεξικόν Χ. Περραιβός Απόμν.Πολ. Σελ.95)

ανατολικόν άκρον της Λαμίας κειμένου, όπου τώρα είνε τα κρεωπωλεία, εσούβλισαν⁴ και ανεστήλωσαν περί την 2 ώραν μ.μ. της επισύσης της συλληψής του ημέρας επί του τότε, ως εիրηται, κοπρώνος στρέψαντες αυτόν προς πλείονα τιμωρίαν να βλέπη προς δυσμάς, ώστε ο προς την δύσην βαίνων ήλιος προσέβαλεν αυτόν κατά πρόσωπον. Ο δε σκόλοψ εξήλθεν εις το άνωθεν μέρος της δεξιάς ωμοπλάτης του. Περί δε τον Διάκον ετοποθέτησαν και τας κεφαλάς των εν τη ίδια μάχη φονευθέντων Ελλήνων περί τας 80, εν αις ήσαν η γενερά κάβαλή του Αμφίσσης Ησαίου, του αδελφού αυτού Παπαϊωάννου, η του αδελφού του Διάκου Δημητρίου, η του Μπακογιάννη, Καλύβα, Αναγνώστου Καλπούζου, η του Γιαννάκη Παπαχαντζή εκ Δαμάστας γυναικαδέφου του Σπύρου Τράκα, όν αιχμαλωτίσαντες εφένουνσαν καθ' οδόν. Προς εμπαιγμόν δε επί του μετώπου εκάστης κεφαλής καθήλωσαν χάρτην μετά της επιγραφής «καπετάνος»' πάσας δε τας κεφαλάς ενώπιον του Διάκου εξέδειραν. Ο δε Διάκος εκ του σκόλοπος τους μεν Τούρκους και την θρησκείαν αυτών ύβριζε, τους δε Χριστιανούς επετίμα, διότι ουδείς είχε το θάρρος να τον φονεύση δι' όπλου, όπως απαλλαγή εκ των βασάνων. Εξήτει δε πάντοτε ύδωρ' επί τέλους περί την εσπέραν της αυτής ημέρας Χριστιανός τις Βούλγαρος το έτοιμον όπλον του ίππου του κυρίου του, ον την νύκτα έβροσκεν εις τα λιβάδια, σταθείς εις το μεσημβρινόν άκρον της προς άρκτον της νύν του Διάκου ονομαζομένης κειμένης κειμένης πλατείας, εν ή τελείται η εβδομαδιαία αγορά, 60 περίπου βήματα μακράν επιυροβόλησεν αυτόν και αμέσως ιππεύσας εξέφυγε τους φυλάσσοντας Τούρκους, όστινες επιυροβόλησαν μεν τον Βούλγαρον, αλλ' απέτυχον. Αλλ' ει και η σφαίρα διήλθε δια της δεξιάς και αριστεράς ωμοπλάτης, ουχ ήττον ο Διάκος έπι επέξη και οδυρόμενος εκραύγαζε ` «Μια στάλα νερό, ...νερό...»' αλλ' ουδείς ετόλμα. Περί δε το μεσονύκτιον ο πλησίον εκεί το αρτοποιιόν του έχων Παναγιώτης Ψωμάς εκ Λαμίας πόρρωθεν εκ του παραθύρου δι' αγγείου ανητημένου εκ μακράς ράβδου έδωκεν αυτώ ύδωρ και αμέσως εξέπνευσεν ο ήρω. Έμεινε δε επί του σκόλοπος το σώμα του Διάκου εξ ήμερας, καθάπερ και οι περί αυτό, ως ερρήθη, εκδαρμένα κεφαλαί, άς τινάς, αν και δυσώδεις, ουδείς όμως ετόλμα να ζητήση προς ενταφιασμόν. Τέλος δε, επειδή η δυσωδία απέβη αφόρητος, ο μεν καφάσμπασης διά λακτισμάτων κατέρριψε τον ανεστηλωμένον Διάκον καταναθεματίζων αυτόν ` ο δε σιδηρουργός Κεφαλάς και ο Φαραδήμος κάτοικοι Λαμίας σύραντες το δυσώδες του Διάκου σώμα κατά διαταγήν του καφάσμπαση έρριψαν αυτό, ως ήν ανεσκολοπισμένον, εις τον τας ακαθαρσίας δεχόμενον της πόλεως και το ύδωρ της κρήνης οχετόν ονομαζόμενον «Σκατόρρευμα» όντα βήματα τινα μακράν της νυν λιθίνης γεφύρας. Εκεί δε κατέρριψαν και τας κεφαλάς και δύο σάκους ωτίων και ρινών αποκοπειών υπό στρατιωτών Τούρκων εκ των φονευθέντων Ελλήνων και Τούρκων, ίνα λάβωσι δώρα. Συν τω χρόνω δ' επεχώσθησαν άπαντα εκ των εκεί ριπτομένων ακαθαρσιών». Εγένετο δε η μεν μάχη των Θερμοπυλών τη 22 Απριλίου, το δε μαρτύριον του Διάκου της 23

ή πιθανώτερον την 24 Απριλίου.

Η αναμόχλευση των ιστορικών γεγονότων της Ελληνικής Επανάστασης, είναι απαραίτητη για την οριζόντια ενημέρωση των γενεών και την στερέωση της συλλογικής, εθνικής και τοπικής ιστορικής μνήμης. Το πολύκροτο δίστιχο του Διάκου «για δεσ καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει, τώρα π' ανθίζουν τα κλαδιά και βγαζ' η γη χορτάρι» είναι από τα πλέον αναγνωρίσιμα και εκφερόμενα των Ελλήνων, συγχρόνως και μυστικό σύμβολο, που υπαινίσσεται την άνοιξη, του δουλωμένου γένους, αντάξιο των μεγάλων στιγμών της διαχρονικής μας πορείας. Το παρέλαβεν ο απλός λαός από τα χείλη του Διάκου και το έβαλε στα χείλη όλων των Ελλήνων.

* Το Ζητούνι (αργότερα Λαμία) υπήρξε το ισχυρότερο πολιτικό, στρατιωτικό και διοικητικό κέντρο, στην Ρούμελη, το οποίον ποτέ δεν κατόρθωσαν να καταλάβουν, οι επαναστατημένοι Έλληνες, κυρίως λόγω της ισχυρής και συγκροτημένης τουρκικής πλειοψηφίας, αλλά και γιατί στρατοπέδευαν εκεί, τα τουρκικά σώματα, συνεπικουρούμενα από τις τουρκικές δυνάμεις της Θεσσαλίας. Το Ζητούνι περιελήφθη τελικά στο Ελληνικό κράτος στις 21 Ιουν. του 1832 ενώ οι περισσότεροι τούρκοι, απεχώρησαν τον Μάρτιο του 1833. Ο Prinz Von Hermann Rükler – Muscau (Entre l Europe et l' Asie Bruxelles 1840) μας περιγράφει την όψη του Ζητουιού λίγα χρόνια μετά, πολύ κοντά στα γεγονότα το 1836, καθώς και το σερρά του Χαλήλ-Μπέη, όπου εσύρθη δέσμιος ο Διάκος. Το σχετικό απόσπασμα του κειμένου έχει ως εξής «...επισκέφθηκα τον μόνο αξιοθαύμαστο χώρο που διαθέτει αυτή η άθλια πόλη του Ζητουιού αναφερόμενος στον Ελληνικό στρατώνη που ήταν παλιά το σεράι του Πασά, ο οποίος παρουσιάζει μία μοναδικότητα στο συνδυασμό υψηλών και χοντρών πέτρινων τοιχωμάτων με ζωγραφισμένα και διακοσμημένα ελαφριά ξύλινα τμήματα. Θολωτές στέγες από μολύβι (σ.σ. κουμπέδες), ξεκουράζονται πάνω σε ξύλινα δοκάρια* δάπεδα με κενά στις σανίδες τους τα σκεπάζουν χρυσαμέννα ταβάνια* είναι πολύ πιθανό όλ' αυτά να πρόσφεραν ένα πολύ γραφικό σύνολο τότε, σήμερα που ένα μέρος του χώρου είναι γκρεμισμένο, ο διάκοσμος και τα χρώματα, έχουν ξεβάψει, τα χρυσαμένα ταβάνια έχουν καπνιστεί...». Η περιγραφή αυτή καταγράφει ένα κτίριο που έχει εγκαταλειφθεί στην τύχη του ίσως επειδή υπήρξε η τουρκοφωλιά, όπου ο Διάκος, αλλά και οι άλλοι, άκουσαν την απόφαση του τουρκικού ιερατείου, για το ανόσιο, ανάξιο τέλος του και αντάξιο της ανατολικής θηριωδίας και βανασούτητας.

** Αλέξανδρος Θ. Φιλαδέφους. Αρχαιολόγος, συγγραφέας, ζωγράφος, γεννήθηκε το 1867. Εσπούδασε φιλολογία στο ΕΘΝ. ΚΑΠ. ΠΑΝ. Αθηνών, όπου διέτέλεσε από το 1825 υφηγητής και συνέχισε στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας αργότερα. Εφορος Αρχαιοτήτων στην Κόρινθο και στην Νικόπολη. Του αποδίδεται η επινόηση της μεθόδου αφής της Ολυμπιακής φλόγας. Ως ζωγράφος εσπούδασε στην Ακαδημία του Μονάχου στην Βαυαρία, μαθητής του Ν. Γύζη. Προσάρμοσε στα ελληνικά δεδομένα, τις κατευθύνσεις της Γερμανικής Σχολής και του ρεύματος των καλουμένων «Ναζαρητών» των οποίων θεωρητικός υπήρξε ο Θείρισιος. Έχει ζωγραφίσει σκηνές εκ της Γραφής, του Εθνικού Αγώνα, της σύγχρονης Ελληνικής ζωής, και την τοιογραφία στον Άγιο Γεώργιο Καρκίη Αθηνών «Άφες τα παιδιά ελθείν προς εμέ» ο πίνακας του αυτός που παριστά τον Διάκο, ακούοντας την καταδίκη του εις θάνατον, επιλοτεχνήθη κατά την ώριμη ζωγραφική του περίοδο.

1. Γ. Κρέμος από το Στείρι Βοιωτίας (1839-1926) Ιστορικός, αφηγητής Παν. Αθηνών, με σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας, Γυμνασιάρχης Ιωνιδείου Σχολής στον Πειραιά κλπ. Ως Γυμνασιάρχης στη Λαμία, πρωτοστάτησε στην συγκρότηση επιτροπής (1876) ανεγέρσεως Μνημείου του Αθ. Διάκου στην Λαμία, το οποίο τελικά εσθήθη στην ομώνυμη πλατεία. Ο Γ. Κρέμος, υπήρξεν εκ των αξιοπίστων, ιδιαίτερα για τα συμβάντα στην Στερεά Ελλάδα, ενώ η εντοπιότητα και ευθυκρισία του, η επι τόπου συλλογή τεκμηρίων και πληροφοριών του, τον καταξιώνει ως τον εγκυρότερον αφηγητή.

2. Ο Κιοσσέ-Μεχμέτ πασάς, κεχαγιάς του Χουρσίτ, διοικητής των τουρκικών δυνάμεων, με 8000 άνδρες και επιλέκτους τουρκαλβανούς, υπό τον Ομέρ-Βρυώνη παλαιό σύντροφο του Διάκου, στην αυλή του Αλή-Πασά, ιππέες από την Θεσσαλία και Σαρακιούλιδες της Μακεδονίας, με επικεφαλής τους Χασάν-Τομαρίτση, Μεχμέτ Τσαπάρη, Τελεχά Μπέη Φεζο συγγενή του Αλή Πασά κ.α.

3. Ο ισχυρός γαιοκτήμων Χαλήλ Μπέης, γαμπρός του Αλή Πασά, διοικητής του Ζητουιού κατείχε τεράστιες εκτάσεις, στο κάμπο του Σπερχείου, «εντεύθεν», κυρίως σε ρυζοχώραφα, αλλά και κτίσματα, αγροικίες, αποθήκες, μύλους, που εκποιήθηκαν αργότερα, από την χήρα του και τον γιό του Τεφίκ. Προς απελπισίαν βεβαίως των δυστυχών κολλήγων και παρακενέδων που τα καλλιεργούσαν και έβλεπαν τα αρπακτικά σμήνη, των νέων τσιφλικάδων, να εφορούν και να αντικαθιστούν τους τυράννους. Οι λεγόμενοι αυτοί «ετερόχθονες» πλησιέστερα στις νέες κρατικές δομές, κατάφεραν να αρπάξουν τα κρατικά τσιφλίκια και να δημιουργήσουν δυναστείες, διαμορφώνοντας και τη νέα κοινωνική διαστρωμάτωση, όπου οι κολληγοί παρέμειναν «γαιοκώληκες», θεριζόμενοι από τις λαιμικές νόσους, την ελονοσία και την έλλειψη ποιικιλιακής διασποράς, που έφερε και την άγνωστη σήμερα νόσο «πάθος» της Γκούσης (βρογχοκήλης) Γ. Αινιάν Απομνημονεύματα σελ. 81, αυτά όμως υπερβαίνουν τον χώρο και τον στόχο της παρούσης εργασίας.

4. Ο Ανασκοπιισμός, αρχαία μέθοδος βασιανιστικού θανάτου, αναφέρεται και από τον Ηρόδοτο ως πρακτική των Περσών. Οι Ρωμαίοι, τον αντικατέστησαν με την σταύρωση, ενώ οι τούρκοι επανήλθαν στον ανασκολοπισμό, ως μέθοδο εκφοβισμού των υποδούλων. Ο Ξέρξης (ΗΡΟΔ. VII, 238) όταν αντίκρισε την σωρό του Λεωνίδα «έκέλευσε αποταμόντα την κεφαλήν, ανασταυρώσει...». Παρά τα κωδικοποιημένα και στην εποχή αυτή πολεμικά έθιμα, σεβασμού προς τους πεσόντες αντιπάλους, οι τούρκοι εδώ ετήρησαν την διδασκαλία, ως βάρβαροι ανασκολοπιστές.